

prikazi–recenzije

Reviews – Critiques

2018 *The Year of Troy and Roger Joseph Boscovich*. Istanbul: Published by H. Oğuz Aydemir, 2018, 79 str.

Koncem 2018. godine, koja je u Turskoj proglašena godinom Troje, a u Europi godinom kulturne baštine objavljena je knjiga *2018 The Year of Troy and Roger Joseph Boscovich* (“2018. godina Troje i Ruder Bošković”), čije je izdavanje potaknuo i financirao ugledni turski filantrop Oğuz Aydemir, predsjednik Turske zaklade za podvodnu arheologiju (TINA) i pasionirani promotor istraživanja osmanske baštine u Hrvatskoj, koji je u 2018. također objavio i knjigu *Carigradska pisma Antuna Vrančića*, u prijevodu s latinskoga na hrvatski i engleski jezik.

Knjiga *2018 The Year of Troy and Roger Joseph Boscovich* sadržava uvodnik posvećen Ruderu Boškoviću i kronologiju važnih događanja iz njegova života te izvornik Boškovićeve rasprave *Relazione delle rovine di Troja, esistente in faccia al Tenedo* (“Izvjestaj o ruševinama Troje”), a zatim slijede prijevodi Boškovićeve rasprave na engleskom i turskom jeziku. Otkriće ostataka Troje, drevnoga antičkoga grada države opjevanoga u Homerovim epovima *Ilijada* i *Odiseja*, jedno je od najspektakularnijih u povijesti arheologiji. Ruševine Troje zakopane ispod brda Hisarlik u sjeverozapadnoj Turskoj, jugozapadno od Dardanela, otkrio je 1874. godine njemački trgovac i arheolog Heinrich Schliemann (1822.–1890.). Međutim, osim užemu

krugu stručnjaka, javnosti je uglavnom slabije poznato da je mjesto na kojem se doista nalazi Troja prvi predvidio veliki hrvatski znanstvenik Ruder Bošković u svojoj studiji *Relazione delle rovine di Troja, esistente in faccia al Tenedo*, koja se u tiskanom obliku pojavila kao dodatak talijanskoga izdanja njegova *Dnevnika putovanja iz Carigrada u Poljsku* u Bassanu 1784. godine. Boškovićeve rasprava o Troji na hrvatski je prevedena 2006. godine, također u sklopu njegova *Dnevnika putovanja iz Carigrada u Poljsku*.

Bošković, jedan od posljednjih univerzalnih umova svojega doba, imao je interese u širokom spektru područja kojima je dao izniman doprinos: prirodnoj filozofiji (fizici), matematici, astronomiji, geodeziji, geofizici, hidrotehnici, građevinskoj statici, arheologiji i konstrukciji instrumenata. Najpoznatiji je po svojoj prirodnoj filozofiji, odnosno po teoriji privlačno–odbojnih sila i strukture tvari na razini mikrokozmosa. O njoj je glasoviti John Henry Poynting zapisao: “To je zasigurno jedno od najuzvišenijih razmišljanja koje je ljudski rad ikada iznio.” Vizionarski, Bošković je u njoj anticipirao mnoge ideje znanosti 19. i 20. stoljeća. U sjeni glavnih područja Boškovićeve rada, manje je poznato da su ga zanimali i arheološki problemi, te da se u njihovu razmatranju također koristio egzaktnim pristupom istraživanja, što je u to doba bilo posve novo i odstupalo od tradicionalnoga pristupa arheologiji.

Više je puta stjecajem okolnosti bio potaknut baviti se i problemima arheologije. Kada su isusovci godine 1743. kupili vilu za odmor iznad Frascatija (drevni Tuscul) i započeli s obnovom, pri tome su u temeljima otkrili tragove antičke rimske vile. Bošković se veoma zainteresirao za taj arheološki nalaz, posebno zato što su se mozaici crteža sastojali od geometrijskih crteža. Za-

ključivši da je mozaike načinio umjetnik koji je dobro poznao geometriju, želio je i sam sudjelovati u iskopavanju. Tom je prigodom pronašao i antički kameni sat, koji je analizirao s astronomskoga motrišta i na svoje veliko čuđenje otkrio konstrukcijsku pogrešku. Prema Boškovićevim uputama M. Giacomelli napisao je raspravu u vezi s arheološkim istraživanjima u Tusculu i posebno o astronomskom problemu antičkoga sata, te ju je objavio 1746., iste godine kada je Ivan Luka Zuzorić u Veneciji objavio svoje djelo o istim problemima, koje je također bilo potaknuto Boškovićevim radom. Pored toga, zanimanje za arheologiju Bošković je iskazao kada je 1750. iskopan obelisk što ga je car August donio iz Egipta. Smatrao je da taj obelisk ima astronomsku funkciju i o tome je pisao Angelu Mariji Bandiniju, koji je Boškovićeve zaključke opisao u svojem djelu o tom obelisku, a samo pismo objavljeno je u *Giornale de'Letterati* 1750. godine.

Uvodnik knjige 2018 *The Year of Troy and Roger Joseph Boscovich* upućuje nas u okolnosti nastanka Boškovićeve spisa o ruševinama Troje, njegova najvažnijega prinosa na području arheologije. Bošković, koji se je tijekom čitava života bavio astronomijom i matematikom, također je i raspravu o ruševinama Troje, koju je načinio na jednom od svojih studijskih putovanja na koje se uputio s potpuno drugim ciljem istraživanja, temeljio upravo na istraživanjima koja su se oslanjala na egzaktni pristup i metode. Naime, Bošković je zbog svojih iznimnih doprinosa bio članom više uglednih, europskih akademija i društava, te je mnogo putovao. Tako se za vrijeme boravka u Parizu kretao u elitnom znanstvenom krugu koji se okupljao oko *Académie des sciences* i na kraljevskom dvoru, a poseban je ugled uživao u Londonu. Za svojega boravka u Engleskoj, Bošković je bio prvi isuso-

vac koji je imao čast susresti se s članovima kraljevske obitelji. Govorio im je o astronomiji, a u krugu dvora sastao se i s američkim znanstvenikom i političarem Benjaminom Franklinom. Primljen je i u ugledne književne krugove kao vrstan pjesnik te za redovitoga člana kraljevskoga društva Royal Society, kojemu je posvetio svoje astronomsko djelo u stihovima *De Solis ac Lunae defectibus* ("O pomrčinama Sunca i Mjeseca", London, 1760). Ukazivao je na važnost promatranja prolaza Venere ispred Sunca te ga je Royal Society imenovalo svojim predstavnikom u promatranju prolaza Venere ispred Sunca u Carigradu u lipnju 1761. godine. Upravo tijekom toga putovanja Bošković je proveo vrijedno arheološko istraživanje o Troji. Zanimali su ga različiti arheološki problemi, a njegov najvažniji prinos arheologiji svakako je istraživanje ruševina drevne Troje. Putujući brodom u Carigrad, zaustavio se 1761. na maloazijskoj obali, nasuprot otoku Tenedosu, gdje su se prema predaji, nalazile ruševine Troje. Svoja istraživanja Bošković je temeljio na dobrom poznavanju klasične literature, posebno rimskoga pjesnika Vergilija, koji je zapisao da se ruševine Troje nalaze nasuprot otoka Teneda. Karakteristično za čitav Boškovićev raznoliki opus, koji je u cjelini prožet egzaktnim pristupom i primjenom matematičkih metoda, on je i ruševine Troje istraživao povezujući arheološka istraživanja s matematičkim i astronomskim problemima. Ispitujući ruševine Troje ponajprije je tražio matematičke i astronomske elemente koji se mogu dovesti u vezu s arheološkim pretpostavkama. Pažljivo analizirajući i mjereći ostatke ruševina grada, Bošković je došao do rezultata koji su poricali dotadašnju tvrdnju da je Troja koju su srušili Grci bila na tom mjestu. Zaključio je da je Troja morala biti dublje u unutrašnjosti, gdje u njegovo doba nije bilo niče-

ga, samo potpuna pustoš. Smatrao je da je ostatke, za koje se tada vjerovalo da su ruševine stare Troje, zapravo započeo graditi Aleksandar Veliki, a kasnije dovršili Rimljani. Bošković je istraživa- ni problem smatrao ravnim težini problema triju tijela u nebeskoj mehanici, te je o njemu napisao posebnu studiju *Relazione delle rovine di Troja, esistente in faccia al Tenedo*, koja se u tiskanom obliku pojavila kao dodatak talijansko- ga izdanja njegova *Dnevnika putovanja iz Carigrada u Poljsku* u Bassanu 1784. godine. Prijašnja izdanja Boškoviće- va dnevnika na francuskom (1772.) i nje- mačkom (1779.) ne sadrže taj izvještaj. Boškovićev izvještaj najopsežnije je iz- vješće do tada o ruševinama Troje. Boš- koviće- va zapažanja stoljeće kasnije po- tvrdio je otkrivač drevne Troje, glasoviti njemački arheolog Heinrich Schlieman (1874.), ali Schlieman nigdje ne spomi- nje Boškovića, te nam ostaje dvojba je li poznao Boškovićevu raspravu. Neovi- sno o Boškovićevu prvenstvu te udjelu u tom velikom otkriću, glas o Boškovićevu ugledu nadživio je njegovo doba pa ga mnogi spominju kao jednoga od naj- većih svjetskih umova i stavljaju ga uz bok velikanima kao Leonardo da Vinci. Budući da je Bošković u prvom redu bio cijenjen kao filozof, fizičar i mate- matičar, a njegovi interesi i rezultati u arheologiji slabije su poznati, dragocje- no je ova nedugo objelodanjena knjiga *2018 The Year of Troy and Roger Joseph Boscovich*, koja iznova skreće pozornost hrvatske i međunarodne javnosti na to vrijedno i nedovoljno poznato istraživa- nje jednoga od najvećih znanstvenika i mislioca 18. stoljeća.

Marijana Borić

Zorica Maros, *Nasilje u etničkim sukobi- ma: Etika otpora, odgovornosti i oprosta*. Sarajevo — Zagreb: Katolički bogoslov- ni fakultet Sarajevo — Glas Koncila, 2018, 292 str.

Knjiga Zorice Maros, profesorice moralne teologije na Katoličkom bo- goslovnom fakultetu u Sarajevu, *Nasilje u etničkim sukobima: Etika otpora, od- govornosti i oprosta* plod je autoričina desetogodišnjega bavljenja jednim od najtežih ljudskih osobnih i društvenih problema, problemom nasilja. Osim ši- rega uvoda u kojem obrazlaže motive za izbor te teme i predstavlja svoj metodo- loški put te zaključnog sažetka, Maros dijeli knjigu u četiri cjeline: 1. *Nasilje u etničkim sukobima*, 2. *Antropologija na- silja*, 3. *Etika otpora* i 4. *Oprost kao etika otpora učinjenom zlu*.

Kroz čitavu knjigu, izravno ili ne- izravno, konzultirajući relevantnu li- teraturu o spomenutim problemima, autorica nastoji odgovoriti na nekoliko pitanja. Ta pitanja nisu teorijski kon- strukti, nego dolaze iz elementarnoga iskustva svih ljudi: Koji su razlozi da se posve običan čovjek u trenu preobraža- va u monstruma nasilja? Koji povijesni razlozi, ideologije i društveni čimbenici leže u pozadini zastrašujućih nasilnih meduetničkih sukoba u Bosni i Herce- govini i u državama bivše Jugoslavije? Je li čovjek prirodno agresivan i nasilan ili ga društvo i okolnosti čine takvim? Kako kontrolirati i kako se oprijeti uvi- jek mogućem osobnom nasilju i zavod- ljivom kolektivnom nasilju koje se nudi kao posve “pravedno” i “normalno” rješenje konflikta? Kako oprostiti, a da oprost ne bude ideološka fraza i novo ponižavanje žrtava, nego stvaralački pothvat novoga života i za žrtve i za po- činitelje?

U prvoj, najvećoj cjelini, *Nasilje u etničkim sukobima*, Maros objašnjava kako dolazi do meduetničkih sukoba.